

Cavid Abdullayev

*AR ETN İqtisadiyyat İnstitutu, Bakı
javidnarimansoy@gmail.com*

Fiziki, rəqəmsal və bioloji sahələrin birləşməsi Dördüncü Sənaye İnqilabının əsasını təşkil edir. O, robototexnika, 3D çap, gen mühəndisliyi, Əşyaların İnterneti, süni intellekt (AI), kvant hesablamaları və digər sahələrdə texnoloji irəliləyişləri birləşdirir. Azərbaycan post-pandemiya dövründə yeni inkişaf tendensiyalarının həyata keçirilməsində ön sıralarda olmağı, qlobal məsələlərə müvafiq cavab verməyi qarşıya məqsəd qoyub. Bu baxımdan, ölkəmizdə rəqəmsal iqtisadiyyatın və texnologiyaların, o cümlədən Dördüncü Sənaye İnqilabının tələblərinə cavab verən parametrlərin inkişafı üçün əlverişli infrastrukturun yaradılması üçün geniş fəaliyyət göstərilir.

Prezident İlham Əliyevin 6 yanvar 2021-ci il tarixli Fərmanı ilə Dördüncü Sənaye İnqilabının Təhlili və Koordinasiya Mərkəzi yaradılıb. Onun məqsədlərinə yeni reallıqlar fonunda dövlətin mövqeyini inkişaf etdirmək, qabaqcıl texnoloji imkanlardan istifadəni maksimum səviyyəyə çatdırmaq, bu sahədə beynəlxalq şirkətlərlə qarşılıqlı əlaqələri və koordinasiyanı gücləndirmək daxildir.

21 yanvar 2020-ci il tarixində Davosda keçirilən Dünya İqtisadi Forumunda cənab İlham Əliyev və Dünya İqtisadi Forumunun prezidenti olan cənab Borge Brende tərəfindən niyyət protokolu imzalanmışdır. Bu protokol Dördüncü Sənaye İnqilabı Mərkəzləri Şəbəkəsinin ölkəmizdə Mərkəzinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır ki, bu, MDB-də yaradılan ilk belə mərkəzdir.

Bu platformalar nəzdində bir çox iqtisadi sahələr üzrə bir neçə istiqamətdə tədbirlər görülməsi nəzərdə tutulur. Eyni zamanda, bir neçə ölkədə (Türkiyə, BƏƏ, İsrail, Yaponiya) yaradılmış Dördüncü Sənaye İnqilabı Şəbəkə Mərkəzləri ilə tərəfdaşlıqların yaradılması və dərinləşdirilməsi üçün fəaliyyətlər göstərilir [1].

Sənaye İnqilablarından keçən üç əsr ərzində bu xarakterli dəyişikliklər bəşəriyyətin tərəqqisinə böyük təsir göstərmişdir. İlk Sənaye İnqilabı 18-ci əsrin əvvəllərində buxar maşınının ixtirası ilə mümkün olan mexanikləşmənin inkişafı nəticəsində baş verdi. Dünya 19-cu əsrin sonu və 20-ci əsrin əvvəlləri kütləvi istehsalı imkan verən elektrik mühərriklərinin və montaj xətlərinin inkişafı ilə ikinci Sənaye İnqilabının meydana çıxmasının şahidi oldu. 20-ci əsrin 1970-ci illərində başlanmış üçüncü Sənaye İnqilabı elektron aparat və informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə istehsalın avtomatlaşdırılması ilə fərqlənirdi. Fizika, rəqəmsallaşma və biologiya fənləri arasındakı sərhədləri silməyə kömək edən texnologiyaların birləşməsi bu inqilabı xarakterizə edir. Bu, hesablama və informasiya texnologiyalarında nəzərəcarpacaq irəliləyişlərin nəticəsidir [2].

Dördüncü sənaye inqilabı sələfindən mahiyyət etibarını ilə fərqlənir ki, o, uyğunlaşdırıla bilən və fərdiləşdirilmiş texnologiyalardan istifadə etməklə istehsalın daha çox avtomatlaşdırılmasını nəzərdə tutur. Maşınlar, minimal və ya heç bir insan müdaxiləsi olmadan qərarlar qəbul etmək üçün öz proseslərini koordinasiya edərək avtonom işləyir. Cihazlar müstəqil olaraq qərarlar verir, emal edir, dəyişdirir, təhlil edir və qəbul edir. Başqa sözlə, IV Sənaye İnqilabı istehsalın özünü tənzimləməsinə, özünü dərk etməsinə və fərdiləşdirilməsinə imkan verir. Maşınlar üzərində birbaşa nəzarətin həyata keçirilməsinə alternativ olaraq, insanlar indi onlarla internet vasitəsilə dolayı yolla əlaqə qururlar.

IV Sənaye trendindən istifadə ilə bağlı tədbirlər və dövlətlərin təsəvvürləri onların inkişaf və tətbiq dərəcələrinə görə dəyişir. Əslində, iki fərqli qrup var: texnoloji liderlər (məsələn, Almaniya, ABŞ, Yaponiya, Sinqapur və Koreya Respublikası) və texnologiyanın tətbiqi üzərində cəmləşən bir sıra dövlətlər (məsələn, Hindistan, Çin, Tayvan). İkinci qrupa daxil olan ölkələr mövcud güclü tərəflərindən istifadə etməklə resursları müxtəlif prioritet sahələrə cəmləşdirir və tətbiq edirlər [2].

4-cü Sənaye İnqilabı zamanı qabaqcıl texnologiyaların ortaya çıxması yeni məhsul və xidmətlərin inkişafını asanlaşdırır, istehsalın səmərəliliyini artırır və istehsal sektorunda uzunmüddətli innovasiya və tərəqqiyə təkan verir. Bu texnologiyalara azaldılmış nəqliyyat və kommunikasiya xərcləri, daha sadələşdirilmiş təchizat zəncirləri və azaldılmış ticarət xərcləri daxildir.

Dördüncü sənaye inqilabı istehlakçıların malları istehlak etmə tərzini və onları əldə etmək üçün tələb olunan vaxtı dəyişdirmək potensialına malikdir. Fundamental xidmətlərin istifadəsi və istehlakı kimi

tapşırıqların uzaqdan icrası mümkündür. Dördüncü Sənaye İnqilabı zamanı toxuculuq sənayesi, avtomobillərin yığılması sektoru və bir sıra digər sahələr tamamilə avtomatlaşdırılacaq. Şübhəsiz ki, robot işçiləri işə götürən təşkilatlar və müəssisələr həll edilməli olan hüquqi problemlərlə, o cümlədən insan müdaxiləsi əvəzinə tam və ya əhəmiyyətli dərəcədə avtomatlaşdırma vasitəsilə aparılan əməliyyatların qanuniliyi məsələləri ilə üzləşəcəklər.

Rəqəmsal infrastruktur texnologiyası və aparatları hökumət və ictimaiyyət arasında ikiistiqamətli əlaqəni asanlaşdırır. İnteqrasiya və şəffaflığın gücləndirilməsi və sürətləndirilməsi iqtisadiyyatın tənzimlənməsi, rəhbərlik və nəzarətin səlahiyyətlərinin artırılması yolu ilə həyata keçiriləcək. Texnologiyanın effektiv dəstəyi ilə Dördüncü Sənaye İnqilabı dövlət idarəetmə sistemində biznes və vətəndaşlarla sıx əməkdaşlıq və nəzarət etmək üçün kifayət qədər milli təhlükəsizliyin gücləndirilməsinə kömək edəcəkdir. Bununla belə, bu inqilab həm də əmək bazarının tarazlığını pozmaq gücünə malikdir. Avtomatlaşdırma və robot texnikası əmək bazarında yüksəldikcə işsizliyin miqdarı artacaq. Paralel olaraq, maliyyə kapitalı və bilik kapitalı təmin edənlərlə (məsələn, investorlar, mülkiyyətçilər və ixtiraçılar) əməyə arxalananlar (yəni işçilər) arasında daha kəskin iqtisadi fərqlərin yaranmasına gətirib çıxaracaq. Yüksək ixtisaslı insan resurslarına ehtiyacın artması və fiziki əmək qabiliyyətli işçi qüvvəsinə tələbatın azalması fonunda baş verən dördüncü sənaye inqilabı nəticəsində inkişaf etmiş ölkələrdə əhəlinin əksəriyyətinin gəlirləri azala bilər. Sosial bərabərsizlik tədricən sənaye inqilabları ilə daha da şiddətlənəcək və bu, vergilərə dəyişikliklər və sosial təminatın yaradılması kimi bir sıra mühüm iqtisadi və siyasi problemlərə səbəb olacaq [1].

Dördüncü Sənaye İnqilabı bizim yaşamaq, işləmək və bir-birimizlə qarşılıqlı əlaqəmizdə əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb olacaq bir amildir. Bəşəriyyətin tərəqqisi tarixində bu, birinci, ikinci və üçüncü sənaye inqilabları zamanı baş verənlərlə müqayisə oluna bilən nəhəng texnoloji irəliləyişlər sayəsində mümkün olmuş yeni bir fəsildir. Fiziki, rəqəmsal və bioloji aləmlərin yaxınlaşması bu irəliləyişlərlə mümkün təhlükə ilə yanaşı, böyük vədlər də gətirən yollarla həyata keçirilir. Bu dəyişikliyin sürəti, əhatə dairəsi və dərinliyi bizi xalqların tərəqqi yollarını, təşkilatların dəyər yaratma yollarını və hətta insan olmağın nə olduğunu tərifini yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur edir. Dördüncü Sənaye İnqilabı texnoloji tərəqqinin gətirdiyi dəyişikliklərdən daha çox şeydir, bu, hər kəsə, o cümlədən liderlərə, siyasətçilərə və bütün sosial-iqtisadi səviyyələrdən və millətlərdən olan insanlara insan mərkəzli və əhatəli gələcək qurmaq üçün birləşən texnologiyalardan istifadədə kömək etmək şansıdır.

Dördüncü Sənaye İnqilabı kimi tutumlu ümumi termin tez-tez sürəti, əhatə dairəsi, dərinliyi və miqyasında misli görünməmiş müasir texnoloji dəyişikliklərin mahiyyətini təsvir etmək üçün istifadə olunur. Dördüncü Sənaye İnqilabı həyatın bütün sahələrinə sistemli təsir göstərir və əvvəlki üç inqilabdan fərqli olaraq, iqtisadiyyatın hər bir sektorunda keyfiyyət dəyişikliklərinə təkan verir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

1. Văn T.T.H., Quân D.M., Phong N.D. "Industrial Revolution 4.0 in Some Countries Experiences and Lessons for Vietnam." *Journal of Mechanics Engineering and Automation*, 10, 2020, p.189-195.
2. Басс А.Я., Разомасова Е.А. "Экономические механизмы активизации развития сферы услуг в России." *Вестник Томского государственного университета*. 2008, 315, стр.141-147.